

Gál Mária

Russu Tibor

*A csíkszentkirályi és krasznahorkai
Andrássy család nyomában*

Csíkszentkirály

2002

Összeállította és szerkesztette
Gál Mária és Russu Tibor

A nemesi előnevek titkai című fejezetet írta
Dr. Harmath Arisztid Sándor

A borítót tervezte
Russu Tibor

Lektorálta
Dr. Harmath Arisztid Sándor
családtörténész

A szerkesztők elérhetősége

Gál Mária
Tel.: +40-266-132533
mgal@kraiten.ro

Russu Tibor
Tel.: +40-266-132559
tibor_russu@yahoo.com

A nemesi előnevek titkai című fejezet kivételével a kiadvány összeállítása szakirodalom alapján történt, a hivatkozások a felhasznált művekre az egyes fejezetekben megtalálhatóak.

1.kép. A csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrássy család grófi címere 1766-ból

(Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1857-1868. Reprint: Helikon Kiadó, 1987.)

Tóth Árpád
Andrássy út

Kölyök-cicák, szunnyadva most a gyúlt nap
Fényén, nyújtják így zsenge körmüket,
Ahogy most a kedves, sunyi rügyek
Görbén s lustán kis levelekké nyúlnak.

A felhők fenn, míg halkan tovamúlnak,
Mint némely halk fogat, mely a siket,
Fakockás uton lágy zajjal üget,
Puhán, szelíden, vígan — úgy vonulnak...

1917

Tartalomjegyzék

Előszó	7
A nemesi előnevek titkai	9
Az Andrássy család	13
Az Andrássy család néhány neves tagja	29
Gróf Andrássy Gyula	37
Krasznahorka és Betlér	45

Előszó

„E család - melynek székely eredetére büszkék lehetünk - ma is használja a csíkszentkirályi előnevet, és ha vannak a jelenben, kik hazánk határain túl is híre emelkedve, fényt árasztanak e névre, úgy a múltban is voltak oly dicsők, kikre büszkék lehetnek az utódok.” - írta Orbán Balázs az Andrássyakról¹.

Csíkszentkirály tehát a bölcsője az Andrássy családnak, mely sok nagy embert adott a hazának. E család, amelyet a történelem szele elsodort Erdélyből, az évszázadok során, előbb báróként, majd grófként is büszke volt székely primori mivoltára, nemesi névként viselve Csíkszentkirály nevét.

A családi krónika feljegyezte, hogy az Andrássyak vitéz katonák voltak. Az uralkodó szolgálatában a török és porosz ellen küzdöttek, de akadtak köztük olyanok is, akik Rákóczi oldalán harcoltak. Katonai uniformisukat nemegyszer díszítette tábornoki tölgyfalevél. Kitűntek a Gömör-megyei politikai életben, jó néhányan közülük viselték a megyei főispánsági tisztséget². Volt köztük püspök és számos fontos személyiség, azonban a legkiemelkedőbb egyéniség Andrássy Gyula, Magyarország miniszterelnöke, majd az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere volt.

Dr. Endes Miklóst idézve kijelenthetjük, hogy az Andrássy család a „székely faj erős intellektualitását és a csíki székelység erős tettekkészségét és hajthatatlan akaratát hirdeti”³.

¹ ORBÁN BALÁZS (1869): Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból, II. kötet, 35-36 oldal.

² DIÓSZEGYI ISTVÁN (1993): Andrássy. In: Budapesti Negyed, 1993/1. Digitális változat, www.bparchiv.hu/magyar/kiadvany/bpn/01/fej02.htm.

³ DR. ENDES MIKLÓS (1938): Csík-, Gyergyó- és Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Reprint kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 497. oldal.

Több mint négyszáz év telt el azóta, hogy az Andrásy család arra kényszerült, hogy elhagyja székely birtokát. Az ősi kúriát az idő elmosta a föld felszínéről, a család emléke elhalványult a hajdani szülőfalu köztudatában, de teljesen mégsem ment feledésbe.

Az Andrásyak büszkék voltak székely eredetükre, fejezze ki e szerény összeállítás, amit az Andrásyak tiszteletére és emlékére adtunk ki, a mi büszkeségünket a család iránt, remélve, hogy ezzel részben pótolni tudjuk a családdal szemben tanúsított mulasztásunkat.

Ezúton fejezzük ki köszönetünket Dr. Russu-Bors Ilonának és Székely Ernő úrnak a segítségért és támogatásért, amelyet a kiadvány gondolatának megszületésétől az utolsó pillanatig kaptunk, valamint azon önzetlen támogatóknak, akiknek az anyagi segítsége nélkül ez a kiadvány nem jöhetett volna létre. Ugyanakkor megköszönjük a braziliai Ferenczy Miklós úrnak, hogy a Dessewffy Gyulával kapcsolatos anyagokat rendelkezésünkre bocsátotta.

A nemesi előnevek titkai

Dr. Harmath Arisztid Sándor

Nomen est omen - így tartották már a rómaiak is - a névnek jelentése, sőt jóstartalma is van. Egyes neveknek már ezredéve pozitív avagy negatív kicsengése volt; akadt, amelynek varázserőt tulajdonítottak, de például az Ószövetség zsidó népének még Isten nevét sem volt szabad kiejtenie, ehelyett az Adonáj szót használták, mely Uram-at jelent, a Jahve szót tisztelettel vegyes félelem övezte, ezért nem mondták ki, ez volt tulajdonképpen Isten valódi neve. A zsidó imákban, az ortodoxiában különösképpen, mindmáig változatlan maradt ez a szakrális kifejezés.

Mielőtt magukról az előnevekről az ún. *praedikátumokról* szólnánk, nem nélkülözhetjük, hogy a személynevek kialakulásának történetéről is megemlékezzünk.

Az ókori kelet népei sokáig egy nevet használtak, kiegészítve később az apa nevével, esetleg a foglalkozással, igen gyakran pedig lakóhelyével. Arab népek őrizték meg ezt a szokást a legtovább, de a zsidók is sokáig. Hazánkban a zsidók nevei egészen II. József közismert rendelkezéséig így hangzottak (pl.: Ruben ben Levi); ő tette kötelezővé a polgári, családnév felvételét.

Hogy mindezeknek mi köze van a modern névhasználathoz, közelebből az előnevekhez? Nos, ha arra a köznapi igazságra gondolunk, hogy családneveink kialakulásában a testi tulajdonságoknak és a szülő ill. lakóhelynek döntő szerepe volt, akár még az ún. csúfolódó szándéknak is, mely főleg ragadványnevekben mutatkozik, akkor máris az előnevekhez érkeztünk. Hogyan? Íme, vegyünk egy példát: valakit az Anjou-házi királyaink idejében a XIV. század folyamán, amikor a magyar családnevek használata nagyjából kikristályosodott, Sánta Andrásnak, a Pál fiának hívtak olyképpen, hogy Pál fia (később fi) Sánta András. Bizonyos idő után Pálfi (Pálfi, Pálffy) Sánta Andrásként használta a nevét. Később a Sánta el is maradhatott. Itt meg kell egy pillanatra állnunk, mivel különbséget kell tennünk polgári és nemesi előnevek között.

Eléggé gyakori volt, hogy ha valakit a király megnemesített az efféle hármast nevet használók közül, az első nevet - azt mintegy legalizálva - nemesi predikátumként adományozta.

Ugyanezen mód alkalmazásával olykor a származáshely lett az előnév, akár használták úgy, mint pl. kolozsvári Kövér László, akár csak Kövér Lászlóként nevezte magát az illető. De szinte követhetetlen egyes családok előneveinek kialakulása. Ezért is említem ezen kis tanulmány címében a titok szót. Fentebb említettük, hogy nem ritka az olyan eset, amikor egyik vagy másik név a három között felcserélődik. Ember legyen a talpán a kutató, ha ezen családok történetében nem veszi el a nyomot.

De kifogyhatatlan a változatok száma. Előfordul, hogy házasság révén a feleség neve kettős nevet fog képezni a férj nevével, sőt idővel akár a férj, akár az asszony nevéből előnév képződik. Sűrűn találkozunk olyan családnevekkel, melyek az anyakönyvben mennek hirtelen át megfeythetetlen változásokon.

Sokszor ez a metamorfózis egyik nemzedékről a másikra lépve következik be ilyképp: *“.....1788 márczius havának hatodik napján keresztelém Márton alias Takács István fiacskáját Jánosnak”*. Ennek okát keresve lehetséges, hogy azt találjuk, miszerint Márton István takácsmesterséget űzött, de az sem kizárt, hogy korán elhalt az apja, és a nevelőapa anyjának második férje volt Takács családnevű, avagy fordítva! Ám a rejtélyek - bár nem oldhatók meg mindig - azt eredményezhetik, hogy ez a János gyermek felnőtt korában a nevét Takács-Márton János-ként, esetleg Márton-Takács-ként fogja használni. Ha pedig valamikor nemesi rangra pendül, az adománylevelével alighanem takácsi Mártonnak fogja titulálni.

Református anyakönyvekben is bukkanhatunk titokzatos névalakzatokra. Titokzatos, mivel nem lehetünk biztosak az okában, egyes családnevek előtt mit jelentenek, honnan származnak az ábécé betűi. Mondjuk Cs.Szabó Gábor netán csongrádi származású lehetett, vagy pusztán csak annyit, hogy a falubéli sok Szabót a lelkész az ábécé sorrendjében különböztette meg. De találtam más verziót is, a Miskolcon betűvel különböztetett Szabók között olyanok is voltak,

akik noha nemességgel bírtak, városi polgárrá válván nemességük jelentőségét ez a polgári állapot háttérbe szorította. Így a lelkész, tudva erről vagy sem, előnevüket rövidítette pusztán egyetlen kezdőbetűvel. Így lettek B.Szabókká a bártfai Szabók, vagy Somogyban a híres P.Szabók, akiknek páthrói előnevük csorbult ezzé, holott már 1488-ban nemesek voltak, sőt magának a falunak a neve még napjainkban is Nemespátró. Szinte csak zárójelben említeném, hogy számos magyar falut úgymond kollektív érdemeikért nemesített meg valamennyi lakosával együtt a király. Azt azonban bátran kijelenthetjük, hogy a leggyakoribb praedikátum olyan helységnév, ahol a megnemesített élt, született, birtokkal bírt. Ilyenek pl. Erdélyben a Jancsók, akik már régen Kézdivásárhelyt éltek, amikor nemességre jutván, kúriájukat, földjeiket, sőt falvaikat is ajándékba kapták. Nos, ez mégsem volt valami üreskezi juttatás, mivel a rengeteg jogvita, örökösödési, birtokperi korszakban egy ilyen megerősítés csakugyan sokat jelentett. A hivatkozott Jancsók kászoni ága is ilyen adomány révén erősített meg birtokaikban, s ezáltal sok pereskedéstől lett megkímélve.

Előnevek között szerepelhet olyan helységnév is, ahol a nemessé vált egyén valamely különös, kivált hadi tettet hajtott végre az uralkodó számára, netán érdemeket szerzett egy vár védelmében, melynek - mondjuk - kapitánya volt. Néha humorosnak tűnő esetekkel is találkozunk: egy győri szabómester, aki a fehérhegyi csatában tüntette ki magát, és aki a Szombat (Zombath) névre hallgatott, címeres levelet nyert, melynek közepén egy méretes nagyolló díszleg. A nemesi neve zombatfalvi Szombat Szabó lett. Így valójában kettős nevet kapott és előnevet is.

Szükséges szót ejtenünk arról a korról, mely bizonyos felhígulást képezett a nemesi előnevek, általában a nemesi mivolt és státus tekintetében. Érdekes, hogy ez az idő már jóval a nemesi előjogok eltörlése utánra esik. Ez a furcsa fejezet I. Ferenc József uralkodására, sőt még a Horthy korszak első 20 évére tehető. Volt ebben bizonyos dac lázadás és kivagyiság, mint vezérmotívum. Ez a posztdzsentri éra, a birtokot, vagyont, befolyást vesztett társadalmi réteg -

mondhatni - erőlködése, hogy valamit régi fényéből felmutasson, az új társadalmi viszonyok között helyet, előjogot, respectust vívjon ki magának. Törekvései mögött anyagi szándékok is rejtőztek. Ekkor hallhattunk bemutatkozásokkor kettős, hármas, hangzatos előneveket (például: giczi, assa és ablánczkürthi Giczy Gábor), melyek nemritkán élénk fantázia szüleményei voltak. Akadt persze szépszámmal ezek között valódi nemes, aki jogosan használta szép előneveit. Főleg az olyanok, akik Trianon után földönfutókká válva, esetleg már a háború alatt hadikölcsönben veszve mindenüket, teljesen tönkrementek. Ezeknek tényleg már csak őseik hírneve, tetteik dicsősége, végezetül a pusztá praedikátumos neve maradt meg. Zárszóként, de nem utolsósorban, emlékezzünk meg a több, nemesi, bárói és grófi ágra szakadt Andrassy családról, hiszen végtére is ez a kis füzet nekik szenteltetett. Nincs nehéz dolgunk. Gyökereik Erdély földjébe mélyednek, ahonnan sürgősen menekülnie kellett Péter nevű ősöknek a vesztes szentpáli csata után Csíkszentkirály-ról. Erre a

2. kép. Andrassy Péter neve a Királyi Könyvek 1580. évi bejegyzésében.

(MOL - Arcanum Adatbázis: Királyi Könyvek, 1-9. kötet. Budapest, 2000.).

birtokra azonos előnévvel 1550-ben kapott adománylevelet (az előbbieken már láttunk hasonló példát a Jancsók esetében). Menekülése

után a király szolgálatába állt, II. Rudolf 1580-ban Krasznahorka birtokát juttatta az ottani várkapitány Péternek, aki innen nyerte a család másik előnevét: a “krasznahorkai”-t.

Úgy vélem, előneveink rejtélyeibe ez a rövid kis tanulmány épp, hogy csak egy kis halvány fényt tudott vetni, az utánunk jövők feladata lesz, hogy több megoldatlan kérdésre is egykor fény derülhessen.

Az Andrássy család

Az Andrássy család egyike azon magyar grófi családoknak, amely fokozatosan emelkedve a társadalmi ranglétrán évszázadokon keresztül jelentős szerepet játszott az ország történelmében.

Régi székely család, mely a hagyomány szerint származását Andorástól, az Ázsiából kijött ősmagyar vezérek egyikétől vezeti le. Számos nemesi családhoz hasonlóan, az Andrássyak eredetét is homály fedi, a szájhagyomány szerint ez az Andorás 1000-ben, Esztergomban, Szent István koronázási ünnepélyén, egy híres külföldi bajnokkal vívott meg, ennek páncélos vállát és sisakos fejét egy csapással kettészelve. E tettéért nyerte a királytól az Erős melléknevet és címerét, benne egy kardot tartó férfialakkal és két oroslán által tartott koronával⁴. E mellett a király két év múlva Gyula helyébe Erdély vajdájává tette.

3.kép. Az Andrássy család címere Krasznahorka várának kapubejárata felett. Fotó: Russu Tibor.

⁴ NAGY IVÁN (1857-1868): Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Digitális reprint, Arcanum Digitéka, Budapest.

A vitatott eredetű Csíki Székely Krónika is megemlékezik Andorásról. A 18., 19. és 27. versben Uopuolet fiaként és Uopour Sándor öccseként szerepel, születésének ideje pedig néhány évvel 888. előttre tehető. A 31. és 32. versben valószínűleg egy másik Andorás szerepel, akit a Bálványos várát uraló Uopour (Upor) vezér számos keresztény székellyel együtt megöl 1050. körül⁵. A korai oklevelek hiánya miatt jelenlegi tudomásunk szerint a valóság teljesen nem állapítható meg.

A család további genealógiáját Nagy Iván családtörténete alapján⁶ az alábbiak szerint vázolhatjuk fel.

Andorásnak három, atyjukhoz méltó fia volt: Józsa, Vida és László. Józsa 1051-ben Esztergomnál esett el a III. Henrik császár és I. András közti ütközetben. Vida 1061-ben, a Tisza melletti, Béla ellen vívott harcban lelte halálát. A harmadik fiú, László, atyjához hasonlóan Erdély kormányzója volt. Simon nevű unokája II. András szentföldi táborozása alatt, magát kitüntetve, esett el.

Itt megszakad a genealógia, később I. Lajos uralkodása idején Zsigmond tűnik fel, mint temesi al-bán, aki Nikápolynál esett el 1396-ban.

Hunyadi János nagyszerű törökellenes harcaiban Bertalant találjuk, mint a válogatott páncélos lovasok alvezérét. Ez a Bertalan már 1441-ben, I. Ulászló uralkodása idején, Szendrónél kitüntette magát Mezet bég elleni harcias bátorságával. A következő évben Szentimrénél Mezet béget halálosan megsebesítette. Számtalan más hőstettet művelt Hunyadi János havasalföldi hadjárataiban, míg 1448-ban a rigómezői csatában halálosan megsebesült. Az ő fia volt Boldizsár, aki 1467-ben a székelyek vezére és Mátyás király híve. Mátyás hadaival harcolt István moldvai vajda ellen, ahol veszedelmes sebet kapott. Később, felgyógyulva, részt vett Mátyás valamennyi hadjárataiban.

⁵ CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA. Szerkesztette: György Attila. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2000.

⁶ NAGY IVÁN (1857-1868).

Boldizsárnak három fia volt: Imre, Szilágyi Mihály Erdély kormányzójának fegyvernöke, a posasini csatában kapott nyílt seb következtében hunyt el 1460-ban. Második fia, Andrassy Lázár 1479-ben, a kenyérmezei ütközetben Báthory István védelmében vesztette életét.

Harmadik fia, Tamás, Sáros vára ostrománál, a csehek elleni harcban esett el szintén 1460-ban. Lázárnak volt az utóda Márton, aki a családot tovább vitte.

Eddig tart a család legenda alapján történő leszármaztatása. Andrassy Mártontól kezdődik a család hiteles genealógiája.

A Márton előtti ősökről egy ismeretlen genealógus, aki vélhetőleg a család embere volt az alábbiakat jegyezte fel: "Andrassy Márton, kinek apja és nagy apja ki volt, felesége is, mely famíliából, nemcsak az, de több szükségesebb dolga is ezen famíliának nem constálnak az erdélyi itt való kevés levelekből: mert hihetőbben Erdélyben maradt az Andrassiak leveleinek nagyobb része.stb"⁷.

Egy 1539-ből való okirat Andrassy Mártont Csík-, Gyergyó- és Kászon-szék székelyei között mint főembert említi, aki 1548-ban Martinuzzi György és 1556-ban Petrovits kormányzósága alatt a székelyek részéről tanácsos volt. Azonban már Márton előtt is a család a székely primor családok kitűnőbbjei közé tartozott, az 1451-iki marosvásárhelyi székely gyűlésen Andrassy Mihályt, Balásnak fiát, mint székülő bírót találjuk⁷.

Miháli Elek kéziratban levő genealógiájában két Andrassy Györgyről, Andrassy Jánosról és Andrassy Mihályról emlékezik meg, akik a XV. század végén Csíkban főemberek voltak.⁹

Itt nagyon röviden meg kell említeni a hagyományos székely társadalom rétegződését. A társadalom legalsó szintjén a gyalogosok

⁷ KEMPELEN BÉLA (1911-1932): Magyar nemes családok. Digitális kiadás, Arcanum Digitéka, Budapest, 2001. I. kötet, Andrassy család.

⁸ KÁLLAY (1829): A székelyek eredete. Nagyenyed, 220. oldal.

⁹ DR. ENDES MIKLÓS (1938), 26. oldal.

vagy pixidariusok (puskások) álltak, akik háború esetében gyalogosan vonultak be. A középső rend a lófőké volt (lovaskatona vagy primipilus), akik lóval és teljes felszereléssel voltak kötelesek felkelni. A legfelső rend a főembereké volt (primorok), akik vagyontól függően 3-5 vagy több lovast kellett kiállítsanak. A XVI. század előtt a rendekbe való tartozás a vagyon függvénye volt, de 1562. után lófővé vagy főemberré csak a fejedelem vagy a király tehetette a székelyt.

Mielőtt folytatnánk a család történetét, egy kis kitérőt teszünk, bepillantva Erdély akkori történelmébe.

Az erdélyi fejedelemség kezdetei 1526-ig, a mohácsi csatáig nyúlnak vissza. Ekkor II. Lajos király életét vesztette, helyébe a magyar nemesség egy része az erdélyi vajdát, Szapolyai Jánost, másik része Habsburg Ferdinándot választotta. Ezt az eseményt kettős királyválasztásként ismerjük.

Szapolyai János 1540-ben meghalt. Fialat felesége, Izabella, Fráter György váradi püspök segítségével Erdélyben uralkodott fiának, a még csecsemőkorú János Zsigmond nevében.

Fráter György meggyőzte Izabellát, hogy a szétszakadt ország egyesítése érdekében mondjon le fia nevében a kormányzásról a Habsburgok javára. Ez meg is történt, Izabella királyné pedig Kassára, majd Lengyelországba távozott.

Két évvel Fráter György meggyilkolása után, 1553. márciusában a moldovai vajda magához hívatta Kornis Gáspárt, hogy „János Zsigmond visszahozatala felől értekezzék a csíkszentkirályi Andrásy Mártonnal, csíkszentmihályi Sándor Mihállyal, Daczó Pállal, Kendi Antal és Ferencsel meg Balassa Menyhárttal”¹⁰.

1556. októberében az erdélyiek visszahívták Izabella királynét kiskorú fiával, János Zsigmonddal, az eléje küldött követségben ott találjuk Andrásy Mártont is.

¹⁰ DR. ENDES MIKLÓS (1938), 32. oldal.

Az Andrásyak és a királyné közti jó viszony egyik bizonyítéka egy levél 1543-ból, amelyben: “Izabella királyné megparancsolja Andrassy Mártonnak, hogy a török szultánnak küldendő ajándékok, élelmi szerek és adó ügyében tartandó tanácskozmányra aug.15-dikére teljes fölhatalmazással jelenjék meg nála Gyalu várában. Kelt Gyalu várában 1543. aug. 2-dikán”¹¹.

Egy tanúvallomásból tűnik ki, hogy ”Andrassi Mártont és Gyulai Mihályt az ország Törökországba császárhoz küldötte”¹².

Az 1566-os tordai országgyűlés után János Zsigmond egész falvakat adományozott az őt hűségesen szolgáló főembereknek és lófőknek fejedelmi oklevéllel.

Egy 1569-es keltezésű oklevéllel: ”II. János király a csíkszentsimoni részjószágot, az ország szolgálatára ott általa meghagyott székely darabontok kivételével, Andrassy Mártonnak és fiának Péternek adományozza.

Kelt Tordán 1569. nov. 2-dikán”¹³.

Csupán egy nappal később, november 3-án adja ki II. János király azt az oklevelet, amellyel Andrassy Mártonnak és Péternek adományozza az egész Csíkszentimre helységet és a csíkszentkirályi 42 jobbágytelekből álló részjószágot:

Nos Joannes Secundus Dei gratia Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniursis Quid Nos attentis et consideratis fide integritate et fidelibus seruitijs fidelium nostrorum Egregiorum Agilium Martini Andrassij de Zentt kijralj et Petri similiter Andrassij filij eiusdem Judicis videlicet Regij Sedium nostrorum Siculicalium Chijk Gijrgijo, que ipsi Sacre primum dicti Regni nostri Hungarie Corone deinde Maiestati nostre ab eo toto tempore quo deo duce in hoc Regnum nostrum ingressj sumus varijs locis et temporibus etiam

¹¹ Székely Oklevéltár (1872-1898). Szerkesztette: Szabó Károly és Szádeczky Lajos. Kolozsvár. III. kötet, 69. oldal.

¹² Székely Oklevéltár, VI. kötet, 5. oldal.

¹³ Székely Oklevéltár, II. kötet, 253-254. oldal.

dum Superioribus Annis plebs communis Siculorum tumultum et Seditionem nen mediocrem contra nostram Maiestatem concitasset, in fide eorum erga Nos persistentes, et in reprimenda insurrectione ipsa plebis Siculorum penes nos existentes, potissimum autem prefatus Petrus Andrassij etiam in Excelsa Porta Potentissimi Imperatoris Thurcarum, ae in omnibus expeditionibus nostris bellicis Nobiscum personaliter existendo cum summa Animi eorum constantia exhibuerent et impenderunt, Totales igitur et integras possessionem nostram Siculicalem Zenttimre vocatam, Nec non portionem nostram possessionariam Siculicalem quadraginta videlicet duas sessiones Jobbagionales continentem in possessione Zenttkijralj vocata omnino in dicta Sede nostra Siculicali Chijk existentes habitas, Totum item et omne Jus nostrum Regium si quod Nos in eisdem possessione et portione possessionaria predictis qualitercunque haberemus, aut eedem nostram ex quibuscunque causis vijs modis et rationibus oocernerent Maiestatem, Simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinentijs quibuslibet terris videlicet arabilibus, cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis siluis, nemoribus montibus vallibus vineis vinearum promontorijs, aquis fluuijs piscinis piscaturis aquarum decursibus et eorundem locis Generaliter vero quarumlibet vtilitatumet et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis Nominis vocabulo vocitatis, ad easdem possessionem et portionem prescriptas, et idem Jus nostrum regium in eisdem habitum, de Jure et ab antique spectantibus et pertinere debentibus sub suis metis et antiquis limitibus existentibus, Eijsdem memoratis Martino et Petro Andrassij ipsorumque heredibus et posteritatibus Vniuersis dedimus donauimus, et contulimus, Imo damus donamus et conferimus, iure perpetuo et irreuocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas, Saluo Jure alieno harum nosrarum vigore et testimonio litterarum, Quas Nos in formam priuilegij nostri redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportate. Datum in Oppido nostro Thorda tercio die Mensis Nouembris, Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono”¹⁴.

¹⁴ Székely Oklevéltár, II. kötet, 257-258. oldal.

„Mi II. János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya ajánljuk jelen okirattal, mellyel kifejezzük teljes figyelmességünkkel és megfontoltságunkkal, a hitben való feddhetetlenség és hűséges szolgálataik folytán, a mi kiváló híveinknek Szentkirályi Andrásy Mártonnak és ugyanúgy Andrásy Péternek, Csík-Gyergyó székely székeink fent nevezett királybírója fiának, akik először Magyarország szent királyi koronájának, aztán Felségünknek attól az időtől fogva, hogy Isten segítségével királyságunkba beléptünk, különböző helyeken és időben, midőn az előző években a székely köznép lázadását és Felségünk ellen szított nem jelentéktelen forrongását, irántunk való hűségben megmaradva és a tulajdonunkban levő székely nép lázadásának csillapítását végrehajtották, továbbá különösképpen azért mert Andrásy Péter a hatalmas török császár fényes portáján is megjelent és az összes hadjáratainkban személyesen részt vett, a legnagyobb bátorságot és kitartást tanúsított és fejtett ki.

Tehát a Szentimrének nevezett teljes birtokunkat, valamint a szentkirályi 42 jobbágytelekből álló részjórészt, mindkettő lévén a mi Csík nevű székely székünkben, teljes királyi jogunkkal, melyet a fent említett birtok és részjórészt feletti bármi módon gyakorolunk, vagy bármilyen módon és okból Őfelsége úgy dönt, együtt az összes alkalmatosságokkal és magától értetődően a hozzájuk tartozó bármilyen szántóföldekkel, megművelt és műveletlen mezőkkel, legelőkkel, kaszálókkel, erdőkkel, ligetekkel, hegyekkel, völgyekkel, szőlőskertekkel, hegyfokokkal, vizekkel, folyókkal, halastavakkal, malomárokban folyó vizekkel, valamint azokon a helyeken általában meglevő bárminemű haszon és tartozékai bármilyen néven nevezendő sérthetlensége ebbe a birtokba és részjórésztbe foglaltakkal együtt, ezen királyi jogunk ugyanabba az állapotba és ősi megítélés szerint az igazi határokig és a meglevő ősi mezsgyéig kiterjedőleg.

Az említett Andrásy Mártonnak és Péternek, örökösének és összes utódainak adtuk, adományoztuk és használatra átadtuk.

Ezennel adjuk, adományozzuk és használatra átadjuk, örök joggal és visszavonhatatlan birtoklással, valamint tulajdoncímme.

A jog megtartásával, ezen megerősítéssel és tanúbizonyossággal rendelkező adománylevelet kiváltságos alakban szerkesztettük meg és ezt külalakjában is megjelentettünk.

Kiadva Torda városunkban az Úr 1569. esztendeje november havának harmadik napján.” (Fordította: Miklós József).

Ebből a dokumentumból kitűnnek azok az érdekek, amelyekkel a család kiérdemelte az adományozást. Itt külön ki kell emelnünk Andrassy Márton és Péter szerepét az 1562-es székely felkelés lecsillapításában.

A következő évben: ”II. János király Andrassy Mártonnak és fiának Péternek függő pecsétes kiváltságlevelet ad Csík széki egész Szent-Simon helység birtokára, melybe az ő adománylevele értelmében, kivéve a Csatószeg nevű királyi birtokrészecskét, melyre nézve Telegdi Mihály a székelyek kapitánya ellentmondott, 1569. nov. 11-dikén törvényesen beigtattak, s egyszersmind a Csatószegre nézve történt ellentmondás érvényét is megsemmisíti.

Kelt Gyula Fejérvártt 1570. január 28-dikán”¹⁵.

A csíkszentkirályi praedikátumot már az 1569. évi adományozások előtt is használta az Andrassy család, Andrassy Márton és Péter kapták elsőként a csíkszentkirályi előnevet 1550-ben, saját birtokukra vonatkozóan.

Az 1570-es évekből több peres iratot ismerünk, mely perek az Andrassy családdal szemben folytak. Így például 1570. június 13-án II. János „megparancsolja Szentkirályi Andrassy Péternek, Szentimrei Fodor Gergelynek, s a Vitus család több tagjainak, hogy Szentkirályi Bors Györgyöt, Lukácsot és Andrast székely örökségeikben ne háborgassák, Andrassy Péter pedig azoknak egy elfoglalt szántóföldjüket adja vissza.

Kelt Gyula Fejérvártt 1570. június 13-dikán”¹⁶.

¹⁵ Székely Oklevéltár, II. kötet, 287. oldal.

¹⁶ Székely Oklevéltár, II. kötet, 298. oldal.

További oklevelek hiányában nem következtethetünk pontosan az Andrásyak földfoglalási motivációira. Azonban valószínűleg ez a tettük beilleszkedik azon sérelmek irányvonalába, amelyeket a XVI. század közepétől, de főleg 1562. után a lófők és gyalogok rendje szenvedett el a hatalmukat megszilárdító főemberekkel szemben. Tény, hogy a fenti oklevéllel a Bors és az Andrassy családok közötti pereskedés nem ül el, hiszen János Zsigmond 1571. február 25-én is a földek visszaadásáról rendelkezik¹⁷. Ugyanakkor további perek is folyamatban voltak még János Zsigmond halála után is, a csíkszentsimoni közsékelyek eladományozása ügyében¹⁸.

Oklevelek alapján Andrassy Márton szereplése és felemelkedése 1539-től követhető nyomon. Így 1539. december 17-én szerepel Mailád István erdélyi vajda egy örökösödési iratában, 1540. január 2-án ugyancsak a vajdával tárgyal Szapolyai János esetleges halála esetén bekövetkező utódlás ügyében. 1553. március 14-én János Zsigmond visszahozatala körül merül fel a neve, három évvel később, 1556. októberében pedig az Izabella és János Zsigmond elé küldött székely követségben Andrassy Márton is jelen van. 1560. október 1-én János Zsigmond ugyancsak őt küldi ki egy végrendelet és per ügyében. Egy 1561. február 10-én kiadott oklevélben hosszúaszoí Xántus János örökségi peréről rendelkezik, amely perben Andrassy Mártont a bírák között találjuk¹⁹. Ezen oklevelekből láthatjuk, hogy Andrassy Márton a XVI. század közepének egyik fontos és befolyásos székely főembere volt.

1571. március 14-én János Zsigmond meghalt. A fejedelem temetésével egybe kötött országgyűlés viharos volt. A megfélemlített rendek Báthory Istvánt választották meg fejedelemnek, nem Békési Gáspárt, az elhunyt fejedelem tanácsadóját, akit utódjául szánt.

Békési, mint János Zsigmond testamentumának végrehajtója, visszavonult Fogaras várába, itt szervezkedett Báthory István ellen.

¹⁷ Székely Oklevéltár, II. kötet, 316. oldal.

¹⁸ DR. ENDES MIKLÓS (1938), 86. oldal.

¹⁹ DR. ENDES MIKLÓS (1938), 31-35. oldal.

A magyar nemesek egy részéről támogatva sereget toborzott, ehhez a sereghez csatlakozott Andrassy Péter 2000 székely lovassal.

A döntő összecsapásra a Maros melletti Kerelószentpálon került sor 1575. július 8-án. Báthory legyőzte a trónkövetelőt, párthíveit a kolozsvári országgyűlésen szigorúan megbüntették: akasztás a helyszínen, orr-és fülcsonkítás, fő-és jószágvesztés.

Békési Gáspár elmenekült Erdélyből, majd évek múltán Báthory egyik legkiválóbb hadvezére lett Lengyelországban.

Andrassy Péter „a kolozsvári generális comitián örökös hűtlenség bűne miatt összes javai elvesztésével büntettetett”²⁰.

Ő maga már előre elmenekült Magyarhonba, itt hagyva a család összes vagyonát. Az 1576. évi 50 dénáros adót fizető székely főemberek összeírásakor Szentkirályon már csak fejedelmi jobbagyporták találhatóak.²¹ A családi krónika szerint az elkobzott javakat Báthory Zsigmondnak, Becz Imre királybírónak és Szemere (Kétházi) Mihálynak adományozták.

Az ittmaradt Andrassy birtokokról Csík-, Gyergyó- és Kászon székek 1619. július 14-i Universalis Conscriptiojában találunk említést. Ebben az esküdtek vallják, hogy Csíkszentkirályon főemberi birtok más nincs, csak az Andrassy Mártoné, amit eddig Matius János és Kelemen Imre bírtak. Ugyanakkor Gál Balázs jószágainak összeírásakor a megemlíti, hogy „Gal Balas az mell jozagon lakik, tudgiuk, hoga Zemere Mihal is birta, Andrasi Peter, Andrasi Martonek birtak”²².

< Szemközti oldalon:

4.kép. 1580. évi bejegyzés a Királyi Könyvek lapjain, mely szerint Rudolf császár megerősíti II. János király Andrassy Mártonnak és Péternek tett adományleveleit.

(MOL - Arcanum Adatbázis: Királyi Könyvek, 1-9. kötet. Budapest, 2000.).

²⁰ DR. ENDES MIKLÓS (1938), 88. oldal.

²¹ Székely Oklevéltár. Új sorozat. Közzéteszi: Demény Lajos. Kolozsvár, 1998. IV. kötet, 43. oldal.

²² Székely Oklevéltár. Új sorozat. IV. kötet, 674. oldal.

Hasonló utalást találunk az 1614. február 14-i Csík-, Gyergyó- és Kászon-széki Regestrumban. A fejekötött jobbágyok felsorolásánál megemlített Solyom Ferencz Bors Istvánhoz kötötte magát jobbágyul adósság miatt, korábban Andrassy Márton jobbágya volt²³.

A család ősi udvarháza a mai Poklondfalva felett levő Karimósarkán állt, amelynek romjai Orbán Balázs leírása alapján az 1800-as évek elején még álltak, ezek a romok a hozzá tartozó birtokkal a XIX. század második felében id. gróf Teleki Domokos tulajdonát képezték²⁴.

A XX. században a területen ásatásokat végeztek, az ott megtalált kályhacsempe töredékek a csíkszeredai múzeumban (Csíki Székely Múzeum) vannak kiállítva.

5.kép. Csíkszentkirály látképe a hajdani Andrassy udvarház helyének közeléből. Fotó: Russu Zoltán.

²³ Székely Oklevéltár. Új sorozat. IV. kötet, 505. oldal.

²⁴ ORBÁN BALÁZS (1869), II. kötet, 35-36 oldal.

Száműzetése után Andrassy Péter egy ideig Békési Gáspár birtokain tartózkodott, majd a király szolgálatába állva 1578-ban Krasznahorka vára kapitánya lett. Hűséges szolgálatai jutalmául és Erdélyben elvesztett birtokaiért 1585-ben örökös adományul kapta a várat. Innen ered a család második előneve, a krasznahorkai praedikátum.

Andrassy Péter, majd utódai is megpróbálták visszaszerezni a csíkszentkirályi ősi birtokot, Rudolf császártól Lipótig többször is megerősítették őket a János Zsigmond által adományozott birtokba, azonban a gyakorlatban a birtokbavétel nem történt meg, sőt tudomásunk szerint 1575. óta Andrassy nem járt Csíkszentkirályon. A megerősítő vagy hasonló témájú oklevelek sorából röviden tekintsük át az alábbi négy dokumentumot:

„Rudolf császár-király átírja és megerősíti II. János király két oklevelét Szentkirályi Andrassi Márton és Péter beiktatásáról a Csíkszéki Szent-Imre, Szent-Király és Szent-Simon falvak birtokába. Kelt a prágai várban 1580. május 11.”²⁵ (**4. kép**).

Egy másik oklevélben: ”Rudolf császár-király Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemnél közbenjár, hogy az Erdélyből régebben kibujdosott Andrassy Péter fiainak Mátyásnak és Jánosnak adja vissza ősi javaikat.

Kelt Prágában 1595. február 18.”²⁶.

1595. február és július közöttire datálható az a levél, amelyet Andrassy Mátyás írt Miksa főhercegnek, arra kérve őt, hogy miként a császár is írt, ő is írjon az erdélyi fejedelemnek, hogy nővére - Mária Krisztierna, Báthory Zsigmondné - is támogassa azon kérésüket, hogy visszakapják az elvesztett erdélyi ősi javakat²⁷.

Egy évszázaddal később: „Lipót császár-király csik-szent-királyi báró Andrassy Péter, István, György, Pál és Mátyás kérésére átírja és megerősíti Rudolf császár-király 1580. május 11-én kelt a Andrassy

²⁵ Székely Oklevéltár, IV. kötet, 72. oldal.

²⁶ Székely Oklevéltár, IV. kötet, 124. oldal.

²⁷ Székely Oklevéltár, IV. kötet, 125. oldal.

Márton és fia Péter számára kiadott oklevelét Csik-Szent-Imre, Szent-Király és Szent-Simon falvaiban levő birtokairól.

Kelt Bécsben, 1695 aug.12.”²⁸.

Andrássy Pétertől és feleségétől, Betz Zsófiától (akit még Erdélyben vett el) indul a család új törzse, amelynek tagjai fokozatosan emelkedtek a társadalmi ranglétrán.

Császárhűségért Andrássy Miklós 1676-ban bárói rangot kapott.

A Rákóczi-szabadságharc idején az Andrássyak a kurucok és a labancok oldalán is harcoltak. Ekkor vált szét a család, a két testvér, István és György ágán, idősebb vagy betléri ágra és fiatalabb vagy monoki ágra.

1735-ben az ifjabb ágból származik Péter, császári altábornagy, akinek gyermeke István 1766-ban grófi rangot nyert.

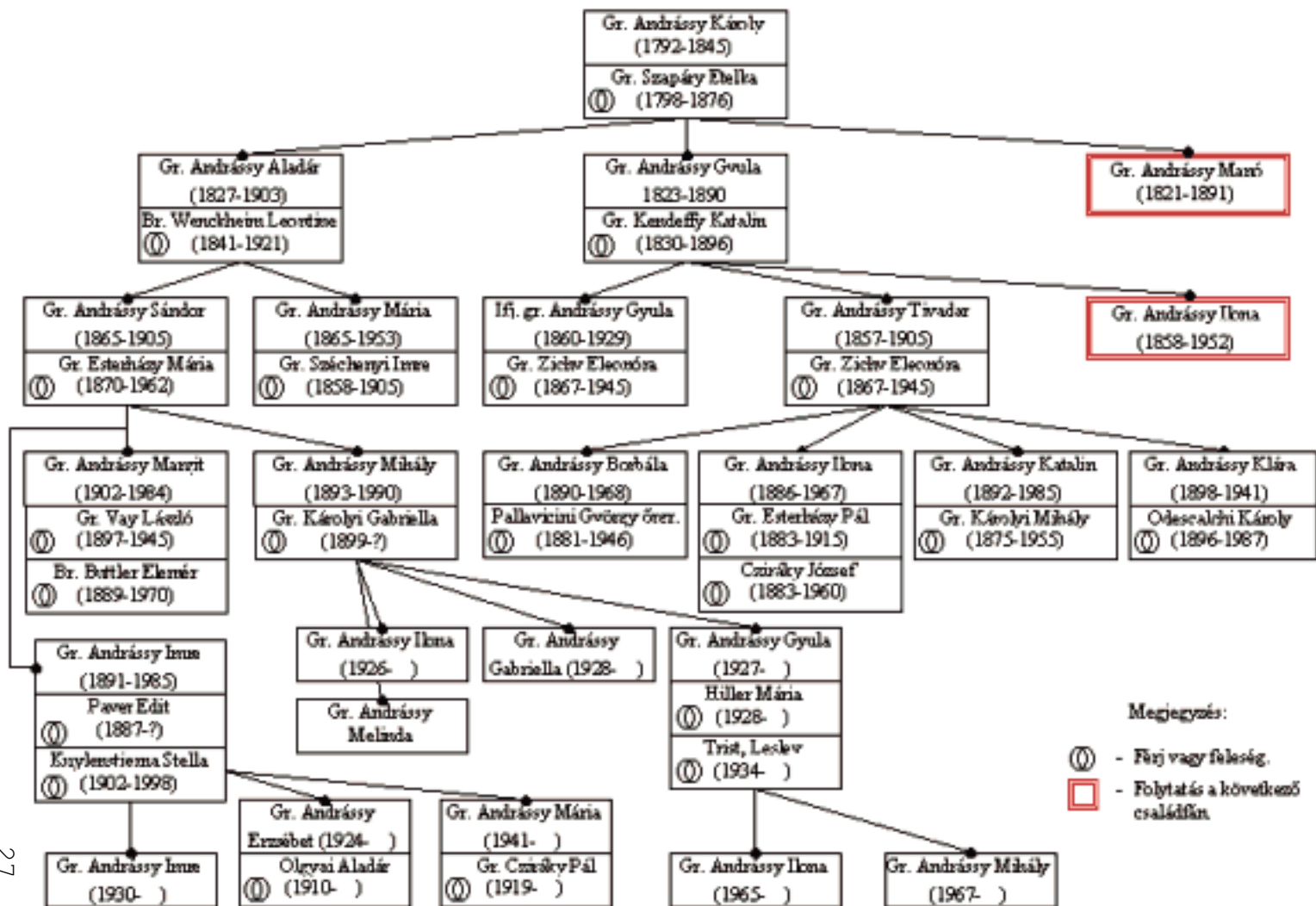
A család idősebb, betléri ágából származó Károly, császári tábornok, 1779-ben kapott grófi címet Mária Teréziától érdemei elismeréséül.

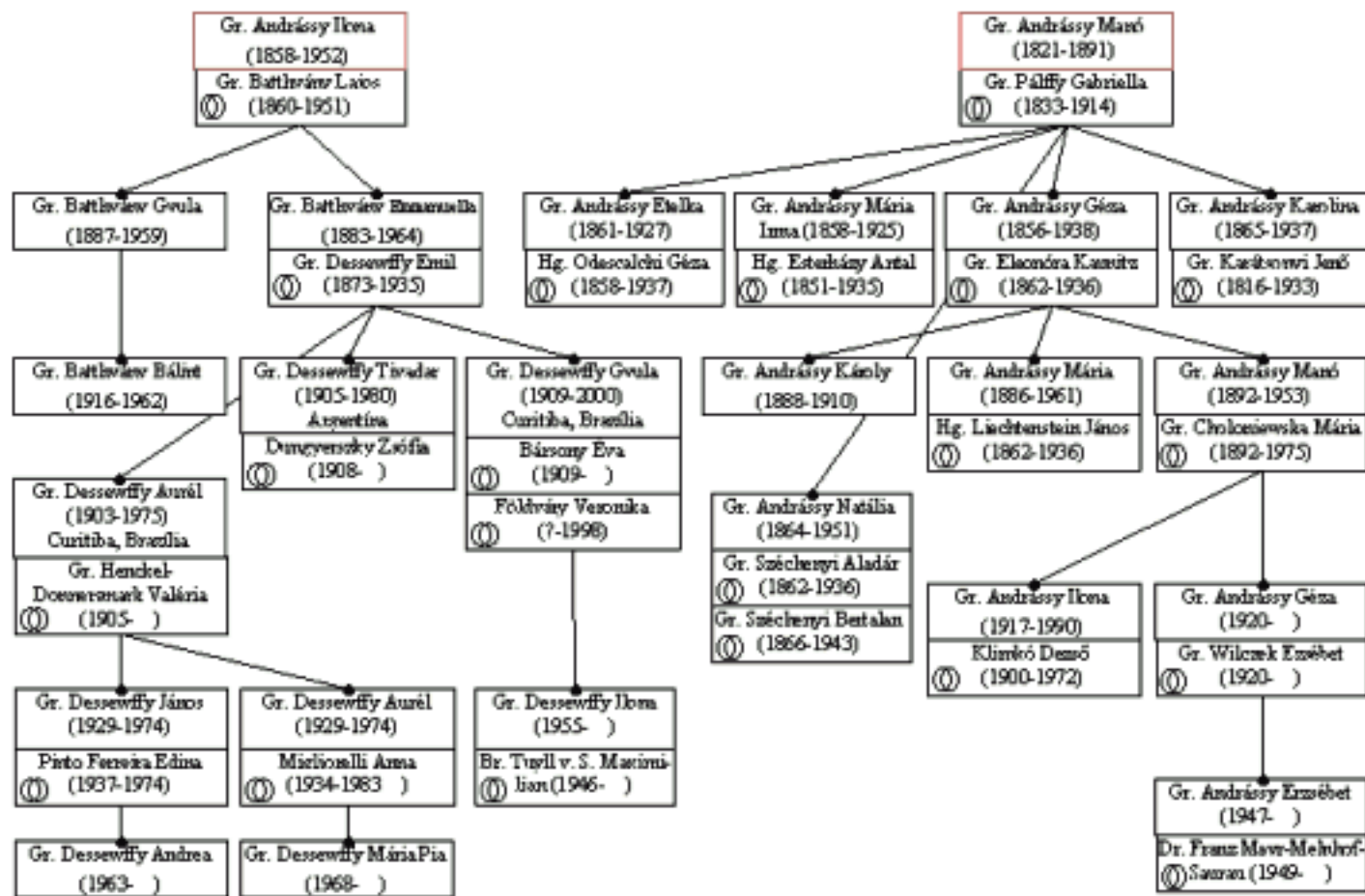
Ezen utóbbi ágból származott Andrássy Gyula miniszterelnök. A tőle és testvéreitől kiinduló családfát a mellékelt ábrán láthatjuk.

A szemközti és a következő oldalon:

5-6.kép. Id. gr. Andrássy Gyula (1823-1890) szüleitől kiinduló családfa.

²⁸ Székely Oklevéltár, VI. kötet, 890-891. oldal.

Az Andrássy család néhány neves tagja²⁹

Andrássy Aladár, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1827. febr. 17. Pest - 1903. ápr. 2. Budapest); nagybirtokos, honvéd őrnagy.

Jogot végzett, tanult a bécsi hadmérnöki akadémián.

Az 1848-as szabadságharcban hadnagy (1848. július), főhadnagy (október), százados (december), Bem József segédtsztje, majd törzstisztje.

1849-1865 között emigrációban élt. Hazatérése után Gömör megye főispánja, főrendházi tag.

Andrássy Antal, báró, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1742. okt. 28. Románfalva - 1799. nov. 19. Rozsnyó); püspök.

Andrássy Dénes, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1835. nov. 19. Krasznahorka - 1913. febr. 23. Palermo); műgyűjtő, műpártoló.

Nagy alapítványokat tett művészeti, irodalmi és jótékony célokra.

A főrendház tagja, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság elnöke volt. A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagja 1906-ig.

Andrássy Géza, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1856. júl. 22. Pest - 1938. aug. 29. Budapest); nagybirtokos, honvéd huszár ezredes, vasgyáros, politikus. Andrássy Manó és Pálffy Gabriella grófnő fia.

Budapesten és Genfben jogot tanult. Amerikai utazása után átvette apjától vasgyárak vezetését, amit később eladott. A képviselőház tagja, híres telivértenyésztő és vadász volt.

A Nemzetközi Olimpiai Bizottság és az MTA tagja.

Andrássy György, báró, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1650-1725); kuruc generális, a család ifjabb, monoki ágának megalapítója, István és Pál testvére.

Katonai pályafutását Thököly Imre seregében kezdte, 1685-ben hónapokig védte Krasznahorka várát a császári csapatok ellen. 1703-ban csatlakozott II. Rákóczi Ferenchez, 1704-től ezredes, majd generális.

Andrássy György, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1797. febr. 5. Kassa - 1872. dec. 19. Bécs); politikus, szakíró, Andrássy István és Festetics Mária grófnő fia.

Széchenyi István gazdaságfejlesztő programjának támogatója, Gömör-Kishont- és Sáros vármegye főispánja, országbíró, az MTA alapító tagja. Híresek voltak vasgyárai.

Andrássy Gyula, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1823. márc. 8. Kassa - 1890. febr. 18. Volosca) politikus, az Andrássy család legkiemelkedőbb egyénisége, Magyarország miniszterelnöke (1867-1871), 1872-től tábornok, az Aranygyapjas Rend lovagja, a Szent-István Rend nagykeresztese, az MTA tagja. A magyar történelem egyik kiváló alakja (*lásd a következő fejezetet*).

Ifj. Andrássy Gyula, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1860. jún. 30. Töketerebes - 1929. jún. 11. Budapest); politikus, államférfi, id. Andrássy Gyula és Kendeffy Katalin grófnő fia.

Jogot tanult. Berlini és konstantinápolyi követségi attasé, országgyűlési képviselő, belügyminisztériumi államtitkár, belügyminiszter, az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó külügyminisztere, az MTA tagja.

Andrássy István, báró, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1650-1720); kuruc tábornok, a család betléri ágának megalapítója.

1683-84-ben egy jegyzék Thököly Imre familiárisaként említi. 1703. novemberében csatlakozott II. Rákóczi Ferenchez. 1704. januárjában kapitányi rangban a Duna-Tisza közti hadak főparancsnoka. 1706. márciusában generális-főstrázsamester, majd novemberben vezénylő

tábornok a győrvári csatában, majd Alsó-Magyarország főgenerálisa.
1710. febr. 13-án Lőcsét feladta a császáriaknak.

E tényhez kapcsolódik „A lőcsei fehér asszony” című regény cselekménye.

Andrássy János (1568. - 1596. november 17. Krasznahorka);
Andrássy Péter és Becz Zsófia fia.

Eger ostrománál golyótól sebesült, török fogságba esett, majd onnan kiváltva magát Krasznahorkára menekült, ahol a kapott seb miatt fiatalon, 28 évesen éri a halál. Rozsnyón temették el.

Andrássy Károly, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1792. febr. 29. Rozsnyó - 1845. aug. 3. Brüsszel); nagybirtokos, gróf Andrássy József ezredes fia.

Ellenzéki országgyűlési képviselő. Gróf Szapáry Etelkával kötött házasságából született Manó, Gyula és Aladár.

Andrássy Katalin (Katinka) grófnő, csíkszentkirályi és krasznahorkai, nagykárolyi gróf Károlyi Mihályné (1892. szept. 12. Tiszadob - 1985. jún. 12. Antibes, Franciaország); közíró, gróf Károlyi Mihály miniszterelnök, köztársasági elnök felesége, Andrássy Tivadar lánya, id. Andrássy Gyula unokája, a “Vörös Grófnő”.

Férjét követve Ausztriában (1919-1935), Svájcban (1935-1938), majd Nagy-Britanniában (1938-1946) élt. 1946-ban férjével rövid időre visszatért Magyarországra, majd Károlyi gróf franciaországi nagyköveti szolgálata idején Párizsban éltek (1947-1949).

1963-ban telepedett haza.

Andrássy Manó (Emánuel), gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1821. márc. 3. Oláhpatak - 1891. ápr. 23. Görz, Ausztria); politikus, vasgyáros, vadász, utazó. Andrássy Károly gróf és Szapáry Etelka grófnő fia, id. Andrássy Gyula testvére, Andrássy Géza apja.

A pesti egyetem elvégzése után bejárta Nyugat-Európát és Marokkót. Országgyűlési képviselő, Torna- majd Gömör vármegye főispánja. A szabadságharc leverése után (1849) emigrálnia kellett. Vadászként beutazta Ceylont, Bengáliát, Kínát és Kelet-Indiát. Hazatérése után híres országos vadászatokat rendezett. Nevezetes volt éremgyűjteménye. Az MTA tagja volt.

7.kép. Gr. Andrassy Manó címere a budapesti Mátyás-templom altemplomában.

Fotó: Russu Tibor.

Andrássy Pál, báró, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1655-?); kuruc generális, Andrássy György és István testvére.

Részt vett a török elleni felszabadító háborúban. 1693-tól Esztergom várkapitánya volt. 1702-ben megalakított ezrede részt vett a spanyol örökösödési háborúban, majd Itáliában harcolt.

1704-ben II. Rákóczi Ferenc generálissá nevezte ki.

Andrássy Sándor, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1863. jún. 19. Pozsony - 1946. júl. 20. Budapest); politikus, sportvezető, országgyűlési képviselő.

1890-től császári és királyi kamarás, a Királyi Magyar Automobil Club elnöke, a magyarországi autósport elindítója, első szervezője volt.

Andrássy Tivadar, gróf, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1857. júl. 10. Párizs - 1905. máj. 13. Budapest); politikus, festő, műgyűjtő, id. Andrássy Gyula fia.

Országgyűlési képviselő, a képviselőház alelnöke (1890-96), az MTA tagja. Az Országos Képzőművészeti Társulat elnöke. Naturalista tájképeket festett; tőketerebesi kastélya művészek találkozóhelye volt.

Andrássy Ilona grófnő, csíkszentkirályi és krasznahorkai (1858-1952), császári és királyi palotahölgy, egyike talán a leghosszabb életet élt Andrássy családtagoknak.

Társadalmi helyzetének megfelelően elsősorban jótékony célú tevékenységet folytatott. Fontosnak tartotta a nők műveltségi szintjének emelését, munkájuk megbecsülését. Kiemelten foglalkozott gyermekvédelemmel.

1952-ben Polgárdiban hunyt el.

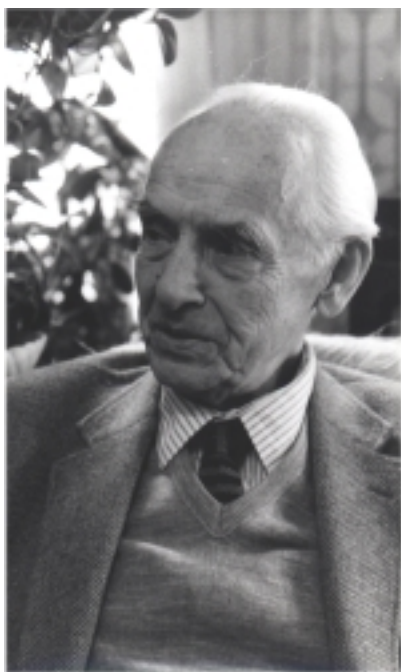
Utódokat keresve jutottunk el a **Dessewffy** családhoz (lásd a családfát): Andrássy Ilona grófnő és gróf Batthyány Lajos házasságából két gyermek született: Gyula és Emmanuella. Batthyány

Emmanuella és gr. Dessewffy Emil házasságából pedig három gyermek származott:

Dessewffy Aurél (1903-1975): a II. világháború után Svédországba menekült, onnan pedig Brazíliába, Curitibába telepedett át.

Dessewffy Tivadar (1905-1980): Argentínában hunyt el.

Dessewffy Gyula (1909-2000): 1909. november 21-én született Budapesten. Nyíregyházán érettségizett 1928-ban, majd egy évig a párizsi Ecole des Sciences Politiques-on, két évig a bécsi Consular Akadémián végzett tanulmányokat. Bejárta a nyugat-európai

8.kép. Gr. Dessewffy Gyula
(Ferenczy Miklós úr által
küldött fénykép).

országokat, és olyan demokratikus társadalompolitikai eszmékkel töltődött fel, amelyek a kor társadalmi és politikai kérdéseinek megoldását nem a konzervativizmusban, nem a forradalmiságban, hanem valamilyen harmadik útban látták. Lausanne-ban töltött egyetemi évei különösen nagy hatást tettek rá, itt alkalma volt elmélyülni a klasszikus polgári demokrácia elveiben és gyakorlatában³⁰.

Lapszerkesztő és laptulajdonos lett az 1930-as években. Habár 3000 holdas földbirtokos volt, mégis támogatója volt a földreformnak, amelynek megvalósítását a földosztás mellett földbirtok-politikai és gazdasági intézkedések együttes

³⁰ FRIGYIK KATALIN (1999): Dessewffy Gyula, a politikus, az újságíró, szerkesztő és laptulajdonos. In: ÁRGUS irodalmi és kulturális folyóirat, X. évfolyam, 2. szám, 1999. március-április.

alkalmazásában látta. Erről így ír az Ország Útja című folyóirat 1938. évi 7-8. számában³¹: „A földbirtokmegosztás korszerű reformját csak egész gazdasági életünk átszervezésének egyidejű s e cél szolgálatába állított átszervezése mellett érhetjük el”. 1947-ben elfogatási parancsot adtak ki ellene, ám a francia nagykövetség segítségével sikerült elmenekülnie Magyarországról.

Egy ideig Párizsban élt, majd a Szabad Európa Rádió magyar adásának irányítója volt Münchenben, 1950-1953 között, ahonnan

áttelepedett Amerikába, ahol ugyancsak a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű osztályának lett a vezetője. 1958-ban visszavonult a politikai tevékenységtől, s 1961-ben áttelepedett Brazíliába, ahol a bátyjával együtt egy ideig együtt gazdálkodott Curitiba-ban, majd műanyag termékeket gyártó üzemet alapított ebben a városban.

Magyarországra először 1985-ben térhetett vissza, 1990-ben pedig visszakapta magyar állampolgárságát. 2000-ben, halála előtt néhány héttel, megkapta a Magyar

9.kép. Gr. Dessewffy Gyula családja körében. (Ferenczy Miklós úr által küldött fénykép).

³¹ BOROSS Imre (1999): Egy magyar girondista életéből. In: Magyar Nemzet Online, 1999. www.mno.hu

Újságírók Országos Szövetsége által adományozott Aranytoll kitüntetést, melyet leánya, Dessewffy Ilona vett át³².

Emlékiratai 1986-ban az Amerikai Egyesült Államokban jelentek meg, majd 1997-ben Magyarországon is, Tanúvallomás címmel³³. 2000. augusztus 12-én hunyt el Curitibában.

Gondolkodásának szerény érzékeltetésére a Magyar Nemzetben 1999-ben megjelent írásából idézünk³⁴: „Itt, távol a szülőföldtől látom igazán, hogy az összefogás, együttműködés a holnap parancsa. A jogállamiság, az európai gondolkodás az, amelynek szükségességéről meg kell győzni az olvasót, de ezzel egyidejűleg a magyar gondolatról is, mert csak magyarságunkkal menetelhetünk a közös Európába. Nem az esztelen magyarkodásról írok, hanem a nemzeti gyökerek tiszteletéről, amely tartalmaz minden igazi értéket és a nemzeti identitást ápolja”.

³² BOROSS Imre (2000): Eltávozott közülünk a magyar girondistá. In: Magyar Nemzet Online, 2000. www.mno.hu

³³ FRIGYIK KATALIN (1999).

³⁴ DESSEWFFY Gyula (1999): Az új évezred felé. In: Magyar Nemzet Online, 1999. www.mno.hu

Gróf Andrassy Gyula

Andrassy Gyula gróf egyike volt a legkiválóbb magyar államférfiaknak. Gróf Andrassy Károly és gróf Szapáry Etelka fiaként 1823. március 8-án született Kassán³⁵, 1890. február 18-án halt meg a Fiume melletti Voloscában.

Igen gondos, hazafias nevelésben részesült. Minden iskolai képzésnél azonban fontosabb volt rá nézve ama korszak, amelybe ifjúsága esett, mozgalmas, haladásért, nemzetiségért, emberiségért felbuzduló közszelleme. Az ifjú Andrassy, akinek apja is az ellenzékhez tartozott, fogékony lélekkel magáévá tette a kor eszméit, melyek hosszú, küzdelmes és viszontagságos pályáján mindvégig kalauzolták. Még az ifjúkor szórakozásai közt sem feledkezett meg szelleme műveléséről, politikai hivatásáról³⁶.

Az akkori főurak példája szerint jogi tanulmányainak befejezése után külföldre ment, s Franciaországban előkelő barátokat szerzett, ahonnan hazatérve bekapcsolódott a hazai közéletbe.

Nagy hatással volt rá Széchenyi egyénisége és politikája, akivel 1845-ben, a Tisza szabályozásánál ismerkedett meg. Ragyogó tehetsége már akkor kitűnt, ezt mondta róla Széchenyi: *”minden lehet belőle, még Magyarország nádora is”*.³⁷

Az alig 22 éves Andrassy, mint a felső-szabolcsi Tisza-szabályozó Társaság elnöke kezdte nyilvános pályáját.

³⁵ A születési hely megadása nem egységes a felhasznált irodalomban. A Pallas Lexikonban (PALLAS NAGY LEXIKONA, Digitális változat, Arcanum - OM EISZ, www.om.hu/eisz) Kassa szerepel, ezzel szemben a Magyar Életrajzi Lexikonban (MAGYAR ÉLETRAJZI LEXIKON, Digitális változat, Arcanum - OM EISZ, www.om.hu/eisz) Töketerebes, a Magyar Nagylexikonban (MAGYAR NAGYLEXIKON, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, II. kötet, 23. oldal) és Gudenus János József könyvében (GUDENUS János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. Budapest, 1990. I. kötet, 46. oldal) pedig Oláhpaták.

³⁶ PALLAS NAGY LEXIKONA

³⁷ DIÓSZEGI ISTVÁN (1999) - Andrassy Gyula 1823-1890. In: Rubicon, 10. évf., 7. (91.) szám. Digitális változat, Arcanum - OM EISZ, www.om.hu/eisz.

Az 1847-es országgyűlésre Zemplén megye öt küldte követéül. Az ifjú főúr több ízben is felszólalt az országgyűlésen, ahol Kossuth politikáját támogatta. 1848. áprilisában elfoglalta Zemplén megye főispánságát. Férfias jelleme és éleslátása már akkor nagy tekintélyt biztosítottak számára.

1848-ban, a horvátok betörésének hírére, mint a zempléni önkéntes nemzetőrök parancsnoka, fegyvert ragadott. Résztvett a pákozdi és schwechati csatában, majd mint Görgey segédtszjtje, a győzedelmes tavaszi hadjáratban.

1849. nyarán Batthyány Kázmér gróf, forradalmi külügyminiszter utasítására diplomáciai kiküldetésbe Konstantinápolyba utazott. Innen, hol diplomáciai pályája kezdődött, nyugatra, Párizsba, majd Londonba ment, hogy európai kérdéssé tegye a magyar szabadságharc ügyét.

Míg külföldön rokonszenvet igyekezett kelteni a magyar nemzet küzdelme iránt, addig 1851. szeptember 21-én a többi emigránssal együtt őt is halálra ítélték, sőt *in effigie*, azaz jelképesen felakasztották. A fiatal diplomatának így a száműzöttek sorsa jutott.

1857-ig rövid megszakításokkal Párizsban élt, mialatt élénk figyelemmel kísérte a magyarországi viszonyokat.

Részt vett a társasági életben is, itt vette nőül Kendeffy Katinka grófnőt. Száműzetéséből 1858. elején tért haza, Deák Ferenchez és köréhez csatlakozva.

Nagy súlyt helyezett arra, hogy nem kért amnesztiát, visszautasította Zemplén megye főispáni tisztét és az emigrációval való összeköttetését fenntartotta mindaddig, míg alkotmányosabb idők nem következtek³⁸.

Hazatérve élénken részt vett a közéletben, az 1861. és 1865-68. évi országgyűléseken mint sátorlajújhelyi képviselő. 1865-ben egyik alelnöke lett a képviselőháznak (1867-ig) és alelnöke az úgynevezett

³⁸ PALLAS NAGY LEXIKONA

hatvanhetes országgyűlési bizottságnak, melynek feladata a kiegyezés szövegezése volt.

10.kép. Id. gr. Andrássy Gyula.
Benczúr Gyula festménye, 1887. Magyar Nemzeti Múzeum.

Különös egyéniségével 1866. elején igyekezett a kiegyezés útját egyenletni az uralkodó megnyerése által. Már akkor őt tartották az egyetlennek, aki a hazafias eszméket az udvar körében is érvényre bírta juttatni. Részt vett és jelentős szerepet játszott a kiegyezést

megelőző tárgyalásokban, míg 1867. február 17-én Deák Ferenc ajánlására a király őt nevezte ki magyar miniszterelnöknek, mely tisztséget 1871. november 14-ig viselt. Deák Ferenc ez alkalomból ezt mondta róla: *”az isteni kegyelemtől Magyarországnak adott providenciális államférfiú”*.³⁹

Kormányzása kezdetén a dualista rendszer s benne Magyarország egyenrangúságának megszilárdításán, a polgári államrend kiépítésén munkálkodott. A miniszterelnöki kinevezés általános örömét még jobban fokozta a koronázás 1867. június 8-án, amikor az esztergomi érsekkel együtt Budán megkoronázta I. Ferenc József királyt. Ez a tény fényesen bizonyította a korona és a nemzet közt való belső viszony helyreállítását.

Munkáját nehezítette, hogy mint kormányelnök nem volt egyúttal pártvezér is, az országgyűlésben továbbra is Deák Ferenc tekintélye maradt az uralkodó⁴⁰. Nagy szüksége volt határozottságára a kiegyezést hazafias aggodalmakból megtámadó körök ellen.

Ezért a belügyek vezetését minisztertársainak engedte át, ő maga a katonai ügyekre és a külügyi helyzetre fordította figyelmét.

Fontos szerepe volt a horvát-magyar kiegyezés létrejöttében (1868.), a nemzetiségi és véderőtörvény megalkotásában, a korlátozott önállóságot élvező magyar honvédség megteremtésében (a miniszterelnöki tisztség mellett Magyarország honvédelmi minisztere is volt⁴¹).

A határvidék feloszlásával elérte, hogy ezek a területek is a magyar kormány fennhatósága alá kerüljenek. Miniszterelnöksége alatt vetették meg a modern polgári államrendszer alapjait⁴², ezen időszak alatt fogadta el az országgyűlés a polgári törvénykezési rendtartás és a kötelező elemi oktatás bevezetését (1868.), a Legfőbb Állami Számvevőszék felállítását (1870.), az igazságszolgáltatás

³⁹ PALLAS NAGY LEXIKONA

⁴⁰ PALLAS NAGY LEXIKONA

⁴¹ MAGYAR ÉLETRAJZI LEXIKON

⁴² DIÓSZEGYI ISTVÁN (1993.)

különválasztását a közigazgatástól (1869.) és az európai viszonylatban is egyedülálló nemzetiségi törvényt.

A francia-porosz háborúban (1870-1871.) a semlegesség és a kivárás taktikáját szorgalmazta, azonban azon számítása, hogy a Monarchia a majdani győztes francia hadsereggel együtt Oroszország ellen vonulhat, nem vált be⁴³. Részt vett K. Hohenwart osztrák külügyminiszter megbuktatásában, aki a cseh érdekek mellett az Osztrák Magyar Monarchia föderalisztikus átalakítását tervezte, és az ő helyébe, mint a monarchia közös külügyi- és a császári háznak minisztere került (1871-1879.), közben 1871-72. és 1876. június-augusztus között közös pénzügyminiszter is volt. A monarchia vezető pozíciójában most alkalma volt saját politikai felfogásának közvetlen érvényre juttatásában. A külügyek vezetésében beállt változást külsőleg is jelezte, a magyar álláspontnak megfelelően a kancellári nevet nem viselte, hanem közös külügyminiszternek nevezte magát.

Ő volt, aki a kettős monarchia nemzetközi politikájában új célokat tűzött ki és a dualisztikus nagyhatalmat földrajzi és megváltozott világpolitikai helyzetének megfelelő útra terelte.

Kormányra jutásakor a monarchia teljesen izolálva volt Európa nagyhatalmai között⁴⁴. Először a német császársághoz, majd az orosz és olasz udvarokhoz közeledett. Egymást érték a császári és királyi találkozások Bécsben, Berlinben, Pétervárott és Velencében, melyekre mindig elkísérte királyát⁴⁵.

Különös célja volt baráti, majd szövetségi viszonyba lépni az új német császársággal, melynek kancellárjával, Bismarck herceggel bensőséges barátságot kötött. Eleinte elfogadta és ápolta a régi szent szövetség nyomán keletkezett úgynevezett három-császár-szövetséget (Ausztria-Magyarország, Németország és Oroszország), de a Magyarországon tapasztalt hangulat hatása alatt, legfőképpen

⁴³ DIÓSZEGI ISTVÁN (1999.)

⁴⁴ PALLAS NAGY LEXIKONA

⁴⁵ PALLAS NAGY LEXIKONA

az orosz politikának a keleti kérdésben tanúsított magatartása miatt, 1875-ben szakított az orosz kormánnyal. A monarchia az orosz-török háborúban semleges maradt, bár a magyar közvélemény nagyon sürgette a háborút Oroszország ellen.

A san-stefanoi béke (1878.) után az angol és német kormány hathatós támogatásával egy nemzetközi kongresszust indítványozott.

Az 1878-as berlini kongresszus összehívása és megtartása Andrassy Gyula külpolitikai tevékenységének legkiemelkedőbb eseménye volt. Mint a monarchia első megbízottja olyan tanácskozásokon, melyeken Bismarck, Gorcsakov, Beaconsfield lord vettek részt, nemcsak kitűnően állta meg a helyét, hanem képes is volt álláspontjának érvényt szerezni. Itt kapta, mint a nagyhatalmak mandatariausa, Bosznia és Hercegovina megszállásának megbízatását⁴⁶, hogy a magyar határok közelében egy állandó forradalmi tűzhelyet eloltson és hogy a monarchia megvesse lábát a Balkán-félszigeten. A megszállás okozta pénz- és véráldozat miatt erős támadások érték, melyek megérlelték elhatározását, hogy lemondjon.

Elbocsátását 1879. október 8-án kapta meg, egy nappal korábban aláírva életének, a kiegyezés után kétségtelenül legnagyobb műve okiratát, a német birodalommal való szerződést. Ez a szerződés méltán foglal helyet a kiegyezés mellett, a kiegyezés a monarchia belső nyugalmit biztosította, a szerződés pedig a külső politikájában szerzett szilárd alapot⁴⁷.

Visszavonulása után sem szűnt meg közügyekkel foglalkozni, tekintélyét inkább társadalmi téren gyümölcsöztette, delegációkban, felszólalásokban, olyan belső reformkérdéseknél, mint a főrendiház újjászervezése (1885.), féltékenyen őrizte a kiegyezés sérthetetlenségét.

Utolsó nyilvános szereplése 1889. március 5-én volt.

⁴⁶ MAGYAR ÉLETRAJZI LEXIKON

⁴⁷ PALLAS NAGY LEXIKONA

Ezután kínzó betegsége mindjobban erőt vett rajta, de még megérte népszerűségének visszatérését és tapasztalta a részvétet, amellyel az egész ország kísérte hosszas betegségének fázisait. Halálakor általános volt a gyász a nemzetet, a monarchiát és az uralkodót ért veszteség miatt.

Érdemeit törvénybe iktatták (1890. III.t.cikk.), lovas szobrát pedig a király, a közös miniszterek jelenlétében 1906. december 2-án leplezte le, ahol Széll Kálmán emlékbeszédében az alábbiakat mondta: *“Andrássy Gyula diplomatának született és Európa legnagyobb államférfiaival egyenrangúnak bizonyult. Új alapokra fektette az egész külügyi politikát. Új irányzatokat jelölt ki Nyugat és Kelet felé való nemzetközi viszonyainkban. Jelleme tiszta, mint a színarany és erős, mint a sziklafal. S aki a legnagyobb európai nemzetek legnagyobb államférfiaival együttműködött a világot érdeklő nagy kérdésekben: agyának minden gondolatában, szívének minden dobbanásában magyar volt és magyar maradt, aki hazáját szerette mindenek fölött⁴⁸.”*

A második világháború után lovas szobrát eltávolították, de Budapest egyik legszebb, a Világörökség részét képező sugárútja ma is a nevét viseli.

Jeles tulajdonságait méltán bámulták, de még gyengéi is kedvesek voltak nemzete előtt⁴⁹. Nem annyira mély tanulmány jellemezte, inkább éleslátása, gyors feltalálása, az emberek és helyzetek felismerése és felhasználása. Jelleme szerencsés vegyülete volt a magyar arisztokratának a modern művelt gentlemanével⁵⁰.

Részt vett osztálya minden kedvtelésében, de élénk figyelemmel kísért minden szellemi haladást. Nála a lovagiasság valóban szívből fakadt. Jellemző szava volt: *ígérni nehéz, megtartani már könnyű*. Az erélynek és finomságnak e rendkívüli egyesülése szerezte meg neki sajátos, egyedüli helyzetét, mint a nemzet és a király bizalmi

⁴⁸ RÉVAI NAGY LEXIKONA. 1911. Révai, Budapest. I. kötet, 602. oldal.

⁴⁹ PALLAS NAGY LEXIKONA

⁵⁰ PALLAS NAGY LEXIKONA

11.kép. Az Andrássy-út (szemben) és a Bajcsy-Zsilinszky-út kereszteződése.

Fotó: Russu Tibor.

férfiának. Mint szónok, nem annyira a kifejezések gazdagsága és folyékonyága által tűnt ki, hanem mint szabados gondolkodása, a vitákban szerencsés ötletei által⁵¹.

Az ő álma egy hatalmas, egységes, szabadelvű, királyához hű, Ausztriával egyezségben, Németországgal szövetségben, Keleten uralkodó Magyarország volt. Ha az 1867-ben megújult magyar államnak Deák Ferenc volt a nagy tervezője, akkor Andrássy Gyula volt az első szerencséskezű építőmestere.

Síremléke a felvidéki Töketerében található.

⁵¹ PALLAS NAGY LEXIKONA

Krasznahorka és Betlér

A Csíkszentkirályt elhagyni kényszerülő Andrassy család története Krasznahorkához kötődik. Ezért szükségszerű a krasznahorkai vár, melynek több évszázadig az Andrassyak voltak a birtokosai, valamint az ugyancsak a Felvidéken található betléri kastély rövid bemutatása.

A valamikori Gömör megyében (ma Szlovákia területe), Rozsnyó városától keletre terül el Krasznahorkaváralja település. A település felett egy kúp alakú hegytetőn áll **Krasznahorka** vára, amely nevet Mikszáth Kálmán így fordított le: Gyönyörű Erdőske.

A várat a szepesi városok védelmére valamint az Eperjes felé vezető út ellenőrzésére kezdték építeni 1320. körül az Ákos nembeli Máriássyak. Később a középkorban csaknem mindig a Bebek családé, 1441-től két évtizedig a huszitáké. A mohácsi vész után a kalandor Bebek Ferenc tulajdona volt, aki hol Szapolyai János, hol I. Ferdinánd király pártjára állt. Eközben zsarolta a vidéket, a környék ellopott harangjaiból hamis pénzt veretett, mígnem megölték és a vár a császáriak kezére került.

A várat Andrassy Péter 1578-ban kapta meg. 1578. és 1585. között reneszánsz erődítménnyé, 1676-ban késő reneszánsz palotává alakították át.

Thököly Imre csapatai 1678-ban elfoglalták a várat és csak 1685-ben adták fel.

A Rákóczi szabadságharc idején kuruc őrség volt benne, de továbbra is az Andrassyak birtokában volt. Az 1700-as években Andrassy Miklós, Gömör-vármegye főispánja ide hívta össze a megyei üléseket.

A XVIII. század második felében az Andrassy család már nem lakott benne, de a várat karbantartották, 1812-ig személyzet volt benne. 1906. óta vármúzeum van falai között, amelyet Andrassy Dénes, az utolsó főúr alapított, és amelyet 1910-ben megnyitott a nyilvánosság számára.

Krasznahorka büszke vára dacolva a természet erőivel és az emberi erőszak romboló hatásával, mint kultúrtörténeti műemlék ma is épségben áll.

12.kép. Krasznahorka vára.

Fotó: Russu Tibor.

A várban látható gyűjtemények az egyes termek eredeti berendezésének képét adják, melyek közül a vár konyhája, dísztermei, kápolnája és a kiállított fegyvergyűjtemény a legérdekesebbek.

Itt látható üveglapokkal borított koporsóban Serédy Zsófia, a lőcsei fehér asszony természetes úton mumifikálódott holtteste. Jókai Mór A lőcsei fehér asszony című regénye részben a várban játszódott . A családi kriptában nyugszik a család több nemes tagja is.

A **betléri** uradalmat 1642-ben III. Ferdinánd adományozta az Andrassy családnak a krasznahorkai uradalommal együtt. 1695-ben a testvérek felosztották a vagyont, így jött létre a betléri Andrassy-ág.

Így a XVIII. század elején Andrassy István egy régi Bebek kúria helyére építette a kastélyt, amely eredeti állapotban ma is látható. Falain értékes családi festménysorozat látható: gróf Andrassy István kuruc tábornok, gróf Andrassy Miklós Gömör-megye főispánja, gróf Andrassy Lipót, gróf Andrassy Antal rozsnyói püspök, gróf Andrassy Manó, gróf Andrassy Géza, gróf Andrassy Károly, gróf Andrassy Gyula miniszterelnök.

A kastélyhoz tartozik egy gyönyörű tájkert, amelynek alapjait Andrassy Lipót teremtette meg.

Krasznahorkaváraljától nem messze található az Andrassy *Mauzóleum*, amely a szecessziós művészet egyik legértékesebb műemléke Szlovákiában. Ebben a kriptában van elhelyezve Andrassy Dénes és felesége, Franciska földi maradványa.

A krasznahorkai vár és a betléri kastély betekintést nyújt az Andrassy család történetébe, művészi módon elétárva egy korszakot, amely visszatükrözi egy főnemesi család ízlését, lakáskultúráját és életstílusát.